

סימן סא

הלכות תענית

קביעת תענית לדורות

שאלה :

אם יש כח ואפשרות בידי חכמי דורנו לקבוע יום תענית לדורות, לזכר ימי השואה.

תשובה :

ב"ה. מ"ז טבת, תש"ה.

הוי"כ ידידי הגרמ"י מישקובסקי שליט"א [וצ"ל]

גאב"ד דקריניק

שלום וברכה

[ביאור דברי הרמב"ן פרשת ואתחנן / דעת המשכנות יעקב]

א) קבלתי מכתבו, ושמתני לבי לדבריו היוצאים מלב טהור. בטח יזכר מעבתי כי תיכף כשאמר לי שדבר זה צריך עיון רב, השבתי לו שכפי הנראה יסודו הוא מדברי המשכנות יעקב ז"ל, הובא בפ"ת אה"ע סימן א', שרגמ"ה ז"ל לא תיקן אלא עד סוף אלף החמישי מפני שכל דבר שאינו סיג לתורה אין בידינו לתקן לדורות עולם, כדברי הרמב"ן ז"ל בפרשת ואתחנן.

ועכשיו התבוננתי בדברי הרמב"ן, ואומר אני שהם צריכים עיון, והנה ז"ל: לפי דעתי אפילו בדא לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחודש אשר בדא מלבו כירבעם עובר בלאו וכו', יעזי"ש, ולא זכיתי לירד לעומק ד"ק ז"ל, דמה זה ענין למעשה דירבעם, הלא הוא ביטל את החג שבחודש השביעי והעבירו לחודש השמיני, וכלום בזה לא הטא אלא בבל תוסיפו, הלא כבר בזה עקר דבר מן התורה, ואינו ענין לכאן, ומה שהביא הרמב"ן ממקרא מגילה, הנה תינה מקרא מגילה שמצאו למצוה נוספת זו יסוד מן התורה הכתובה, אבל מה נאמר לנר חנוכה, שלא מצינו שדרשו מקרא בתורה או ק"ו, וכן יש עוד מצוות שהוסיפו חכמים, וע"כ שאין זה וכיוצא בו בכלל לא תוסיפו, הואיל והכוונה היא, לשם חיזוק התורה והאמונה בכלל, כגון גר חנוכה לפרסומא ניסא, או דברים שעשו כאזנים לתורה, וכדומה, בסוג משמרת למשמרת, ואעפ"י שזה בצורה של מצות עשה, הרי זה בגדר משמרת למשמרת לתורה כל"ת דרבנן, וכגון שניות לעריות, שהרמב"ם מזכיר שם בפירוש, שעל זה לא נאמר לא תוסיפו, (ומובן שדברי הראב"ד בהלכות ממרים פ"ב אינם ענין לכאן), וא"כ גם מקרא מגילה כך.

ומה דאיתא בבבלי מגילה דף ז' ע"א, שלחה להם אסתר לחכמים וכו', לא נזכר לתא דלא תוסיפו, אלא משום דכתיב שלשים רבעים, וזהו לענין הכתיבה לדורות, ועיין תוס' שם ד"ה נאמרה לקרות וכו', ואמנם שם בדף י"ד ע"א, ארבעים ושמונה נביאים וכו' ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש וכו', משמע שהיה כאן ענין של לא תוסיפו, ורש"י ז"ל כתב שם, וא"ת נר חנוכה כבר פסקו הנביאים וכו', וזהו לתרץ הלא תוסיפו גם גר חנוכה, אבל עצם הדבר הקושיא נשארתי, וע"כ שאותו התירוצי עולה גם לנר חנוכה, ומה מעבודות לחירות אמרו שירה, ממות לחיים לא כל שכן, ונר חנוכה זה ג"כ ממות לחיים במובן הרוחני, שהרי עמדו הרשעים, להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך.

אבל עדיין לא נתישב הירושלמי מגילה פרק א' הלכה ה' שמביא הרמב"ן ז"ל, שחששו משום הוספה למצוות התורה עד שמצאו אותה כתובה בתורה. (ועיין ר"ה י"ח ע"ב שאני חנוכה, אך זה לא נאמר לענין המצוה של הדלקת הנרות) ונראה שהכוונה היא לפי הירושלמי, שעצם קביעת יום לדורות להודות ולהלל להקב"ה על הנס שנעשה לא היה קשה בעיניהם, שזהו חלק ממצות ה' לעבוד את הקב"ה בתפלה, בהלל ובהודאה, וזהו עצמו מצות התורה, ועיין פסחים ק"ו, ועיין בה"ג מצוה ק"א—ק"ט לגמור הלל, שזו לדעתו מצות עשה מן התורה ועיין סמ"ק ורמב"ן בשרוש א', אלא מקרא מגילה הוא החידוש כיון שאינה בנוסח של הלל והודאה, ועל זה מצאו מקרא בתורה, ומכיון שכך לא הוצרכו עוד לקבוע הלל, שקריאתה זו הילולא, מאחר שהתורה מרמזת עליה בתור זכרון לנס, יש לה כבר דין של הלל (ובירושלמי לא נזכר הא דאין אומרים הלל על נס שבחז"ל), אבל הבבלי סובר, שבזה עצמו היו מעיינים אם לקבוע יום מיוחד לדורות להודאה, שמא זהו חידוש דבר, ויש להאריך עוד, וקיצרתי.

ב) ולענין קביעת תענית לדורות, אם בזה יש חשש של לא תוסיפו לדעת הרמב"ן ז"ל, הנה אם כן קשה גם על ד' צומות, שמא תאמר אלה נביאים תיקנום (עיין ר"ה י"ח), הא

שנעשה לו. ועיין בשו"ע או"ח הלכות מגילה, ובחיי אדם הלכות פורים (כלל קנ"ה סעיף מ"א), שהוא עשה מעשה, וכן יש מנהג כזה בין יוצאי יריכו של התור"ט ז"ל. ועיין תענית דף כ"ה, ועירובין דף מ"א וכו'. ובנוגע למשכנות יעקב הנ"ל, הנה הוא עצמו דוחה את טעמו ונימוקו, שהרי רוב הפוסקים אינם מסכימים שרגמ"ה ז"ל לא גזר אלא עד סוף אלף החמישי. וא"כ הרי מכאן סתירה לדברי הרמב"ן ז"ל, אבל באמת אין כאן סתירה, שרגמ"ה כיון ג"כ לסיג לתורה, וכן התענית, אם נקבע אותו יהא בבחינת חיזוק לתורה ולאמונה, היינו ע"י התעוררות של תשובה, ועכ"פ לענין שאילתנו, כיון שאפילו אם לא נפרש עד ביאת גואל צדק, מסתמא הוא כך, שהרי אז יהפכו כל הצומות בקשר עם צרות ישראל לששון ולשמחה, ואין כאן חשש לדעת הרמב"ן, וכהמשכנות יעקב הנ"ל בתורת מ"ג וד"ל.

ה) העיקר לדעתה, שאין כאן חשש לפי דעת הרמב"ן ז"ל, הואיל והכוונה היא לעורר לתשובה, וכלשונו הוזהב של רבינו הגדול ז"ל בהלכות תענית פרק ה' הלכה א', יש ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהי זאת זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שזכרון דברים אלו נשוב להטיב שנאמר והתודו את עונם ועון אבותם עכ"ל. וכלום בא חורבן כזה על ישראל מיום שנחרב בית המקדש, מהרה יבנה, וצריך להתעורר בתשובה שנה שנה על אותו החורבן הנורא והאיום שבא עלינו בעונותינו, ונמצא שאין מקום לחשש הנ"ל, ומלבד זאת, להניח את דעת המערערים הרי אפשר לנו לפרש כלשון הזה, "אין קובעין את התענית אלא עד שיביא ויורד צדק או עד סוף תקופה ידועה (כגון עד שנת תש"ן) אם לא יבוא בן דוד עד אז", ובוה יצאנו אף מידי חששא דחששא.

ואולם הערוני אחד נגדי וזהו: עדיין לא נגמרה המלחמה ומי יודע אפשר שמה שעבר עלינו הוא חבלי משיח, וע"כ יש לנו לדחות את ההחלטה עד לאחר המלחמה, נימוק זה יש בו בנותן טעם וראוי לתשומת לב.

ובזה הנני ידידו דושת"י באה"ר ומברכו בכט"ט

המצפה לישועה

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

גופא קשיא, הלא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, וע"כ אחת משתי אלה, או שכיון שעתידיים להבטל בגאולתן של ישראל, אין זה בכלל לא תוסיפה, שאין זה לעולם, ואין זה דוגמת המצוות שבתורה שהן לעולמי עדי, (ועיין ר"ה י"ח ע"ב, אין שלום וכו', אבל ט' באב הלא נקבע בחורבן הבית השני לדורות עד שיבוא בן דוד), וא"כ גם בנדון דידן כך, שיתבטל התענית כשיבוא משיח צדקנו, בב"א, או שהצומות הם חלק ממצות התשובה שהיא נוהגת תמיד, שהרי הרמב"ם אומר כך בריש הלכות תענית, יעויי"ט, ואין זו הוספה אלא התעוררות לתשובה, וא"כ גם בנדון שלפנינו כך, (ומיהו אין לדון שלא שייך כאן לא תוסיפה, הואיל ועיגוי נפש בהתענית שמקבלים על עצמם הוא כבר בכלל נדרים, שבפירוש אמרה תורה שיכול אדם לאסור על עצמו מה שהתירה תורה, ולא עוד אלא שהוא מחויב לקיים נדרו, שלא זה הנדון בענין שלפנינו כמובן).

[תענית כ' סיון / תענית לשם תשובה]

ג) וחזק מכל זה, הרי יש לנו מעשה רב, כ' סיון, שגורו ועד ארבע ארצות להתענות בו, וכבר בימי מסעות הצלב נקבע זה ליום תענית אלא שנשתכח, ועיין במג"א סימן תקפ" (ס"ק ט'), שזה נקבע לתענית בכל מלכות פולין (ע"י ועד ארבע ארצות) בהסכמת רבינו הש"ך ז"ל, ואולי יש לחלק, שכיון שלא נקבע לכל ישראל אין כזה חשש משוב דעת הרמב"ן ז"ל הנ"ל, (ואמנם מדבריו ז"ל משמע, שאפילו ליחיד אסור לקבוע לו לתמיד מצוה אשר בדא מלבו), ואולם המשכנות יעקב ז"ל, וראי איננו סובר כך, שאל"כ למה לו ליתן טעם על שלא גזר רגמ"ה אלא עד סוף אלף החמישי, כדי שלא לנגוע בבל תוסיפה, הרי רגמ"ה לא גזר על כל ישראל, וע"כ שלא המקום גורם, אלא הזמן.

ד) שוב עיינתי במנחת חינוך מצוה תנ"ד, והנה הוא אומר שהראשונים ז"ל לא דיברו כלל מכגון דא בקשר עם לא תוסיפה, ולפלא שלא זכר את דברי הרמב"ן הנ"ל, והוא מוסיף, שכל יחיד רשאי לקבוע לעצמו יום בכל שנה לזכר נס

ה' תש"ח

התורה והרג לומדיה דווקא ביום השבועות ביום שניתנה בו תורה, והוא אומר, הואיל ואין להוסיף מועד שבר ותבערה, כלומר אין להוסיף למועד חג השבועות הספד ובכי על השבר והתבערה, ולהקדים, היינו לקבוע יום לפני יו"ט, אלא לאחר, כי באלו מאחרין ולא מקדימין, ע"כ קבענו היום, כלומר, ד' בסיון וכו', ובאמת הלא ידענו שקבעו יום לצום ולקונן בכ' סיון, שחזרו וקבעוהו בגזירת ת"ח-ת"ט.

עוררוני ג"כ, על הנאמר בקינה "מי יתן ראשי מים" בקשר עם מסעות הצלב, "שימו נא על לבבכם מספד מר לקושרה, כי שקולה הריגתם להתאבל ולהתעפרה, כשריפת בית אלוקינו האולם והבירה, וכי "אין להוסיף מועד שבר ותבערה", ואין להקדים וולתי לאחר, תחת כן היום לויתי אעוררה" וכו', מכאן רוצים ללמוד שאין להוסיף תענית על ארבע הצומות. לדעתי אין הפירוש כך, לפני זה מדבר המקונן על שריפת